

falat felosztanunk, rátér az „ismétlő” mintákra. Nagy mintákat ajánl, amelyeknél a mértani alap tisztán kiemelkedik. Bemutatja a virág stilizálásának lehetőségeit, és bőven szól azok egyes neveinek felhasználásáról.

Crane Walter, Morrisnak barátja, egy hagyományainak jelenleg élő legnagyobb követője, aki Morrisnak mintákat is készített, így ír az új díszítő iskola törekvéseiről: „Egyszerű festés kiszorította a fladerozás és márványozás szisztémáját; szabadon kitalált, könnyen stilizált minták kipusztították a régi „bukéta”-modor mintáit”.

A Morris-cég felozlott. Londonban, a kontinensen, sőt már nálunk is vannak cégek, amelyek Morris William szellemében dolgoznak, és joggal el lehet mondani, hogy Morris megújította a modern lakóház képét. Lassan hozzánk is jönnek már az ő mintái többé vagy kevésbé javított (helyesebben rontott) alakban.

Morris sok olyant teremtett, ami a gazdagabb angol viszonyokban használható csak. Azért az általa teremtett pozitív anyag nálunk gyakorlatba kevésbé lesz átvihető. Azonban az ő és a prae-rafaelisták törekvéseinek egy nagy eredménye volt, hogy a művészek innen kezdve már nem efemer mintákat adtak a dolgozó iparművésztől elzárt akadémiákon, hanem hogy önmaguk praktikus, gyakorlatilag is mérlegelhető munkákhoz fogtak, embereiket önmaguk tanították ki, vásárra vitték, tehát hozzáférhetővé tették iparműveiket.

Szóval életet vitt a művészetbe és művészetet az életbe.

Supka Géza.



A BÉCSI KÖNYVKÖTÉSZETI KIÁLLÍTÁS.



BÉCSI udvari könyvtár hatalmas kupolatermében jelenleg sikerült könyvkötészeti kiállítás látható, melynek gazdag anyagát kizárólag a császári gyűjtemény köteteiből állította össze *Karabacsek* udv. tanácsos, az intézet hírneves igazgatója s hűséges munkatársa, *Gottlieb Rudolf dr.*, aki főleg az osztrák területen készült darabok meghatározásában jeleskedett. Közel nyolcadfélszáz könyvkötés — köztük nem egy elsőrangú darab — s mintegy száz XVIII. századi őrlap (Vorsatzpapier) van a terem két oldalán elhelyezett tárlókban és keretekben kiállítva, melyek áttekintése olyan gazdag képet nyújt e változatos műiparág fejlődéséről, aminővel csak igen kevés európai könyvtár szolgálhatna közönségének. E gazdag anyag — mint-hogy a Habsburgok sorában a könyv külső díszítésére is több gondot fordító bibliofilre nem igen akadunk — nagyrészt az uralkodóház családi és politikai összeköttetései, a birodalmi s idegen szerzők loyaltása, vagy régi osztrák kolostorok gyűjteményeinek bekebelezése révén került az udvari könyvtár állományába. A kiállítás sokoldalúsága, szinte egyetemes jellege jórészt innen magyarázható.

A legelső szekrényben *Rainer* királyi herceg papyrusgyűjteményének három érdekes darabja látható: egy Kr. u. I. századi tekercs és V. századi codex, a régi és újabb, manap is dívó, könyvalak közti különbség feltüntetésére s egy VI. századi fehér bőrboríték, amely a legrégebb eddig ismert ilyenmű emlék. A kis negyedréte alakú, erősen megrongált, részben vörösre festett és aranyozott bőrborítékot csinos, rávarrt keleties fonadék díszíti.

A könyvkötés európai fejlődésének szempontjából érdekes az V—VIII. számú szekrényekben elhelyezett XIII—XVIII. századi arabs, perzsa és török kötések, melyek úgy ornamentikai elrendezésükkel, mint technikájukkal szinte döntő hatást gyakoroltak újkori könyvkötő iparunkra.

E keleti kötésekhez mintegy természetesen csatlakozik a IX. és X. szekrényben látható nyolc darab *Corvina*-kötés, mely tudvalevőleg az olaszországi *Medici*-kötésből fejlődött keleti befolyás alatt. A *Corvinák* stílje, mű- és kulturtörténeti jelentősége sokkal ismeretesebb hazánkban, semhogy e rövid áttekintésben tüzetesebben kellene foglalkoznunk vele. Ezúttal csupán az 58. számú Liber *Astronomiae* fekete bőrkötésére hívjuk fel a figyelmet, melyről sem *Ráth György*-nek a *Corvina*-kötésről írt alapvető tanulmányában, sem a többi idevágó dolgozatban nem történt említés. A táblát három oldalt egy sor aranygyöngy övezi, melyet 3—3 helyen rozetta módjára csoportosított aranygömbök tagolnak. Ezen belül, alul és felül szélesebb, oldalt egysoros láncfonat látható, a három ismert rovátkolt vasacskeből összeállítva; az így nyert belső mezőt gyöngyökkel kirakott kettős aranyvonalak kilenc egész és hat fél négyes karélyra osztják. Középpütt és a négy szélső karélyban a magyar és cseh címer van elhelyezve, az ismeretes motívumokból összeállított arabeszkek között.

A következő tizenkét (XI—XXII) szekrény vagy hetven olasz bőrkötést tartalmaz a XV. századi paszomántos, még gyér aranyozású, ú. n. *Medici*-kötésektől egész a XVIII. század túlterhelt termékeiig, melyeken nehézkes barokkereteken belül jobbra otromba, festett s gépnymású címerek terpeszkednek. Említésre érdemesek: a 65. számú XV. századi, állítólag firenzei munka, mely *Vitéz János* esztergomi érsek számára készült az ismert modorban; a 101. és 102. számú XVI. századi világosbarna maroquin-kötés izléses aranyozott, illetve vakon

nyomott szalagművel, a bibliofilek körében sokat jelentő „*Th. Maioli et amicorum*“ felírással, több kazettaszerűen beakasztott velencei kötés a XVI. század hatvanas éveiből, középpütt szent Márk evangelista aranyos jelvényével s végül a 147. és 148. számú VI. Károly császárnak, illetve Savoyai Eugénnek Nápolyból 1724-ben felajánlott aranyozott rézkötés, melyek tábláiba 2—2 *Francesco Parisi* által kiszínezett rézmetszet van üveg alatt befoglalva.

Csupán egyetlen, a XXIII. tárlót foglalja el a könyvtár 11 darab spanyolországi részben fekete-, arany- és vörösnymású pergamen-, részben aranyozott bőrkötése a XVI. és XVII. századból, melyeknek banális rajza, közepes kivitele eléggé indokolják, miért hallgatnak oly mélyen ez országról a könyvkötés történései.

A román nemzetek sorát a 19 szekrényben (XXIV—XLII) elhelyezett francia könyvkötészeti munkák zárják be, melyek közt számos elsőrangú darabot fedez fel a műértő szeme. A legértékesebbek ezek közt a *Grollier* (1479—1565) számára, részben Olaszországban készült kötések, melyek darabjéért 10—12 ezer frankot is szívesen fizetnek a tömött erszényű amatőrök. Az udvari könyvtár tizenhat darabot állít ki belőlük, folio, negyed-, nyolcad- és tizenhatodretű alakban. Ezeket a borjú- vagy rendkívül finom szemcsézetű kecskebőrbe kötött könyveket bámulatosan változatos, részben festett, geometrikus szalagmű díszíti, melynek a síkfelületet jól kitöltő, de azt soha túl nem terhelő fonadék közé telt, konturos vagy rovátkolt fleuronok vannak elhelyezve. Kettőn (196. és 197. sz.) a szalagmű helyett szabadabb renaissance indázat látható, mely e finom izlésű amateur életének utolsó szakát jellemzi. A XVI. századi bibliofilek e fejedelmén kívül több fejedelmi bibliofil is képviselve van a kiállítás francia osztályában. Így a XXV. tárlóban van két darab *II. Henrik* könyvtá-

rából, az ismeretes kétértelmű* H. D. monogrammal, egyik trónörökös, másik uralkodó korából; a XXIX. vitrinában van két kötés, mely mint a sarkain látható λλ mutatják, III. Henrik neje (*Louise de Lorraine*) számára készült, XXX-ban egy (212. sz.) részben préselt, részben kézzel aranyozott barna borjúbörkötés, fehér birkabőr berakással s piros megzöld lakfestéssel, mely II. Miksa német császár gyűjteményéhez tartozott; a XXXI. szekrényben pedig e császár leányának, *Erzsébet* hercegnőnek, IX. Károly francia király feleségének egyik egyszerűbb kötése (215. sz.) francia lilomokból s rozettákból alakított *se-mis*-vel s középpűt a *Valois*- és *Habsburg*-ház egyesített címerével, melyet az özvegyi lánc körít. A XVI. századi kötések sorát méltóképen rekeszti be egy *à la fanfares* stílu munka (221. sz.), melynek jellegét hajszálvékony, apró levelekben kihajtó csigavonalak s babérágak adják meg. Az e fajta kötések *Nicolas Ève* híres párisi könyvkötőnek tulajdonítják a műtörténészek, akitől különben egy egyszerű borjúbörkötés is látható a kiállításon (224. sz.). A következő három szekrényben (XXXIV—XXXVI) a XVII. század termékei láthatók. Köztük több (pl. 232., 233. sz.) mozaikos piros maroquinkötés *Le Gascon* modorában, melyet a filigránhoz hasonló, pontozott rajzú vasak használata jellemez. E bámulatos pontosságot s türelmet igénylő alkotások mellett szinte hidegen hagynak a század második feléből való egyszerű címeres kötések, melyek minden szépségét a finom anyag, gondos kivitel, értékét pedig a címerek tulajdonosai adják meg, akik közt nem egy elsőrangú történelmi név szerepel. Igen gazdag a kiállítás XVIII. századi termékekben is, melyek legtöbbször már kétséget kizárólag megállapítható készítőjük neve, mint-hogy ekkor vált szokássá Párisban a kötések egy műhely jegyével is ellátni. Nincs a

XVIII. század nevesebb mesterei közül egy sem, kinek művével ne találkozoznánk az udvari könyvtár kiállításán.

A francia forradalom véres jeleneteivel lelkünkben lépünk a következő vitrinához, melyből a vallásos középkor naiv emlékei ötlenek szemünkbe. A németországi kötések sorozata veszi itt kezdetét (XLIII. szekrény). Mellette több XV. századi marhabörkötés, szépen metszett apokaliptikus állatokkal (292. számú), vagy finoman cizellált sarokveretekkel és csatokkal (293. számú). Ugyancsak XV. századi préselt börkötések láthatók a következő négy szekrénykében. Köztük több világos disznóbörkötés, *Anton Koberger* nürnbergi műhelyéből, a jellegzetes griffmadaras bélyegzővel; egy nagy foliáns (294. számú), melynek legfőbb érdekessége a középső mezőt betöltő díszesen metszett négy, csigavonalban hajló mondatzalag, melyet már sajtóval préseltek a födélre: korai emléke ennek a XVI. században közkedvelt tehnikának; továbbá egy provenienciájánál fogva érdekes kötet (306. számú), melyet 1666-ban a budai törökök ajándékoztak a császári gyűjteménynek. Az anyag elváltozására tanulságos példa a 312. számú kötés, mely — mint a csatok nyomai mutatják — tulajdonképpen rózsaszín juhbőrbe van kötve, de hófehér disznóbörkötés hatását kelti fel a szemlélőben. Hat szekrényt töltenek meg a XVI. század jobbára vaknyomású, részben nagyobb ducokkal, részben görgetőkkel előállított termékei. Főleg gyönyörű, arany metszéseért érdemel említést egy, *Fugger Fülöp br.* címerével ellátott augsburgi kötés (349. számú), melyen vörös, fehér és zöld színben pompázó virágfüzerek s röpülő madarak díszlenek. A XVII. századi aranyozott kötések közül főlemlítünk egy óriási nürnbergi kötést (389. sz.), melyen a keretet a hazai munkákon is gyakori, naturalisztikus szegfű- vagy körömvirágban kihajtó erőteljes szárnyalt levélgallyak alkotják, míg belső tükrét hasonló ágakhoz biggyesztett pávafarkak töltik ki óriási

* Henri Deux és Henri, Diane (de Poitiers).

napraforgók gyanánt; s egy finom mívű barna bőrkötést, melynek körívekből s derék- meg harmincfokos szögben találkozó egyenes vonalakból összeállított fonadéka között kecses nefelejtsindák és csillagok ragyognak. A német sorozatot két csinos (393. és 395. számú) tizenharmadik századi vörös bőrkötés zárja be.

A következő három tárló (LIX—LXI) a német alföldi anyagot zárja magában. Sorukból főlemlítjük *Ludovicus Bloc* híres brüggei mester XVI. századi kötését az ismert felirattal s igen csinos köldökökkel; több szép antwerpeni kötést úgynevezett lyoni modorban s egy jól konzervált festett pergamenkötést a XVII. századból, mely a mi debreceni munkáinkat juttatják eszünkbe.

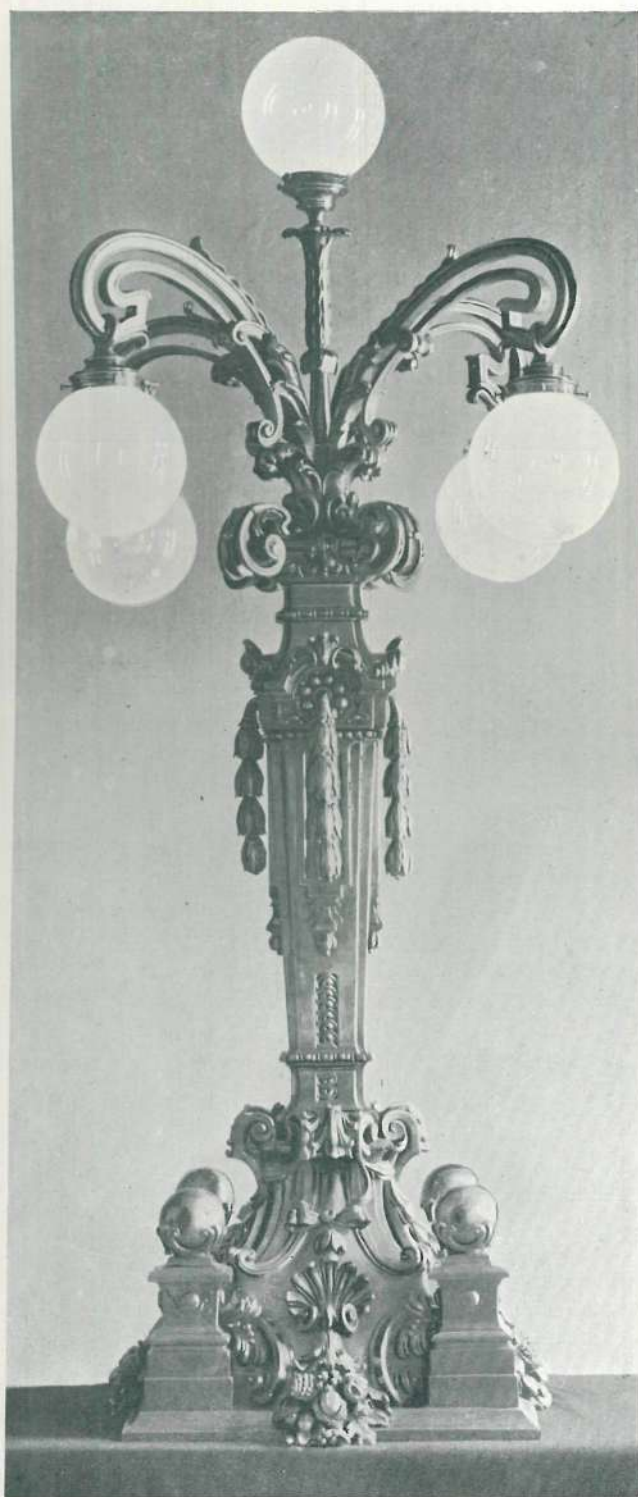
Kicsiny, de néhány elsőrangú darabot ölel fel az angol csoport (LXII—LXIV), melynek anyagából kiemeljük a 422. számú barna borjúbőrkötést *Erzsébet* királynő címerével s egy igazi gyöngyöt: a XVIII. század különködő mesterének, *Roger Paynenek* egy kis foliókötését, melynek vörös maroquinjén oly szépen érvényesül a sarkokon csoportosított, naturalisztikus virágmotívum (434. számú).

Annál terjedelmesebb az osztrák része a gyűjteménynek (LXVI—LXXXV. tárló), ahová azt a néhány magyar kötést is besorozták a rendezők, melyeket erre alkalmasnak találtak, de megjegyzendő, hogy a feliratos táblácskákon ilyen esetekben mindig gondosan kitették az *Ungarn* szócskát. A legszebb közöttük az 527. számú pozsonyi kötés *Mária Terézia* korából, melynek elrendezése, bélyegzői a XVIII. századi debreceni pergamenkötésekre emlékeztetnek; anyaga piros juhbőr, zöldre festett szalagművel. Inkább a magyarországi, semmint a bécsi díszítési formákkal rokon az 524. számú vörös szattyánbőrkötés, melyet a mű írója *Koller Ferenc* talán itthon készíttetett, jóllehet munkáját Bécsben nyomatta; *Mária Teréziának* csipkekeretű címerét felül s alul lapos csészé-

ből kitörő kígyósan hajlott leveles inda környezi, csúcsán körömvirággal. Ami a tulajdonképeni osztrák kötéseket illeti, azok közül a legbecsesebbek a XV. századi metszett és poncolt marhabőrkötések, melyek legszebb darabjai a gamingi, melki és mondseei klastromokban készültek. Művészileg hihetetlenül magas fokon áll a 456. számú kötés, melyet finoman poncolt alapból kidomborodó, művészien metszett, óriási, köralakban csavarodó makkos tölgygally ékesít, középütt hatalmas hatszirmú rozettával. Az újkori kötések között kevés igazán művészi alkotással találkozunk: a szebb darabok jobbára francia vagy angol mesterek szolgai utánzatai, gyakran külföldről importált vasakkal. Így pl. a LXXIX. tárlóban több *Savoyai Eugen* számára készített kötést láthatunk, melyek közül az egyik Párisban, *Boyet* műhelyében készült, a többi pedig Bécsben, de a párisi — ugyancsak kiállított — címervéset felhasználásával. Ahol a bécsi munkás fantáziája szabadabban mozgott, ott rendszeren túlerheltséggel találkozunk. Ez a hibája az 520. számú kötésnek, nehézkes, kagylókból, fegyvercsoportozatokból egyberakott sarkaival és rácos cartoucheával, melynek közepén szárnyas ló ágaskodik, két kürtös alakkal a hátán. Ellenben igen könnyed, az 528. számú hosszúkás kvártalakú vörös szattyánbőrkötésnek nefelejts-, szegfű- és rózsából, valamint filigrános ívekből, meg apró karikákból összerakott csipkekeret: kár, hogy az otromba császári címer mintegy elnyomja ezt a keretet. Teljesen kifogástalan, az egész osztrák csoport legsikerültebb darabja: ez *Mária Terézia* festett breviáriumának fekete szattyánbőrkötése józanabb Louis XVI. stílusban tartva — csak az a bökkenő, hogy a bámulatosan ízléses munka bécsi eredete éppen nem kétségtelen.

A bőrkötésekből mintegy elszigetelten állították fel a kupola alatti szekrényekben a selyem- és bársonykötéseket, melyek díszítése a szövő- és himzőipar körébe

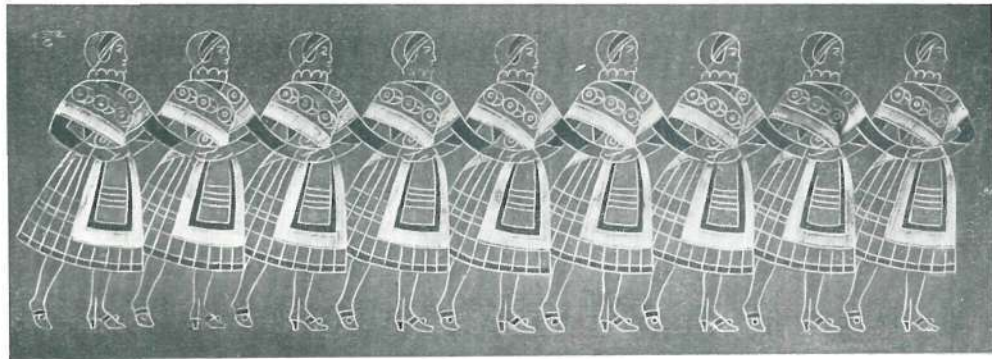
TERVEZTE
HAUSZMANN ALAJOS
MINTÁZTA
SZABÓ ANTAL.



KÉSZÜLT A
ZELLERIN GYÁRBAN.

A BUDAI KIRÁLYI PALOTA HABSBURG TERMÉHEZ VEZETŐ
LÉPCSŐ BRONZ KANDELÁBERJE.

KARÁCSONYI KIÁLLÍTÁS



ÉGETETT ÉS FESTETT BÁRSONYFRIZ.

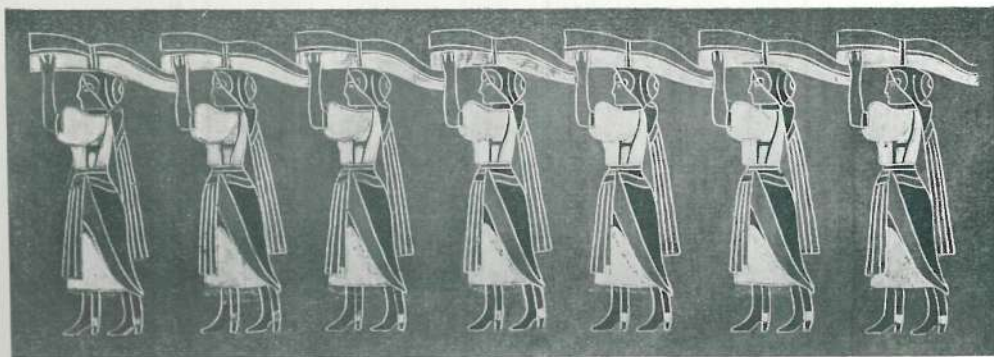
UNDI S. MARISKÁTÓL.

ISKOLASZOBÁBA
VALÓ SZEKRENY.



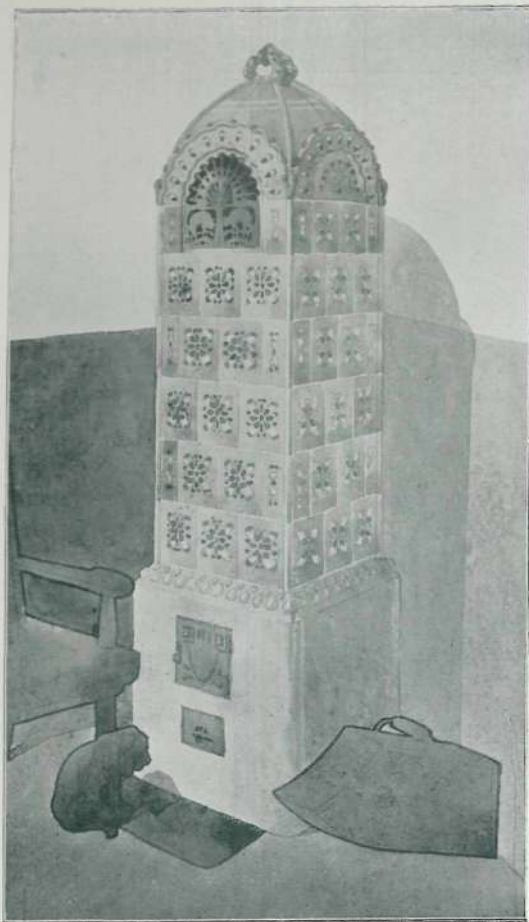
TERVEZTE
LÖFFLER BÉLA.
KÉSZÍTETTE
GERA LAJOS.

KARÁCSONYI KIÁLLÍTÁS



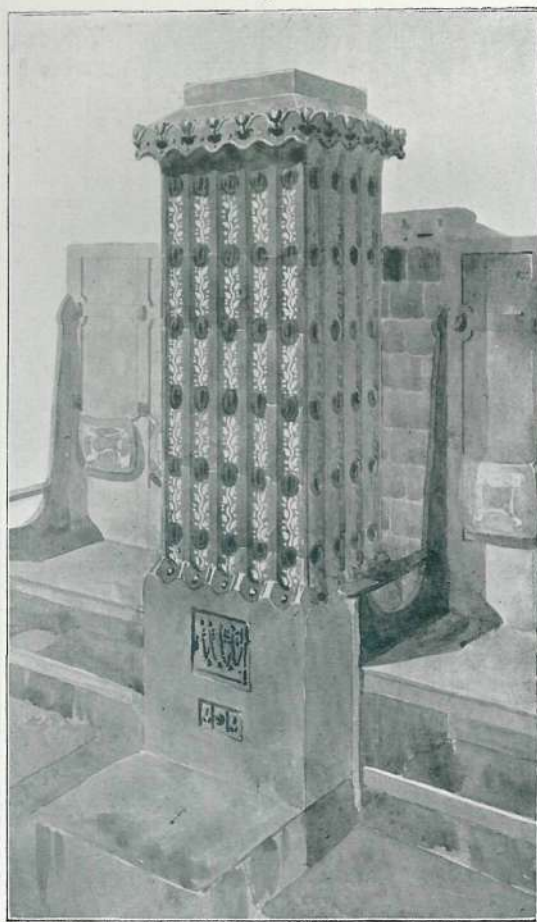
ÉGETETT ÉS VASALT BÁRSONYFRIZ.

UNDI S. MARISKÁTÓL.



I. 200 KORONÁS DJJ.

A CSERÉPKÁLYHA-PÁLYÁZAT
NYERTES MŰVEI.



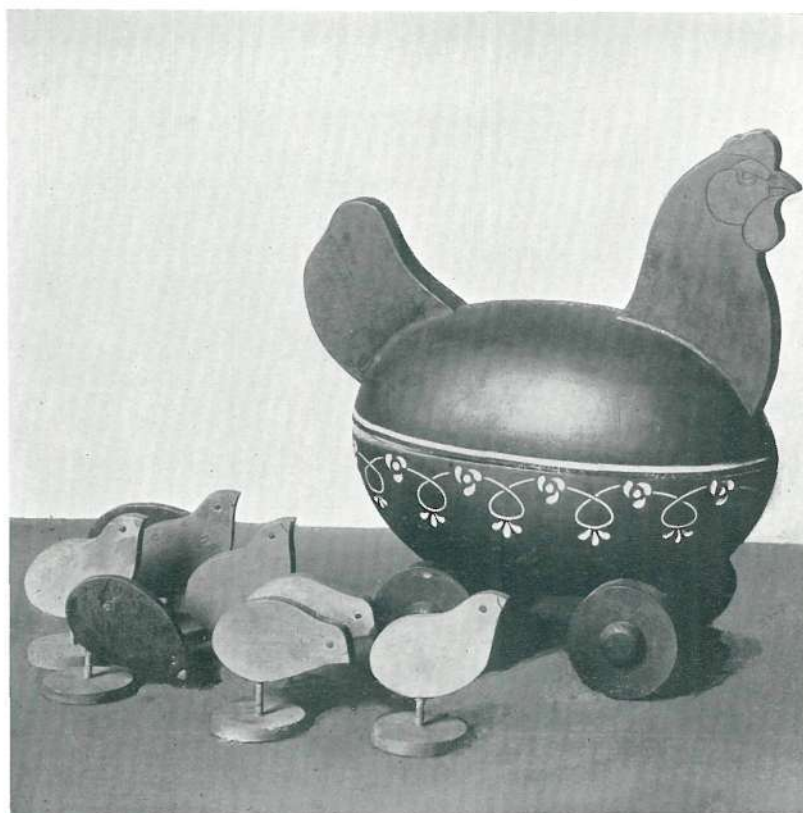
II. 100 KORONÁS DJJ.

TERVEZTE FEHÉRKUTHY BÁLINT
ÉS DOSA LUKÁCS.

KARÁCSONYI KIÁLLÍTÁS



MÁTYÁS KIRÁLY FEKETE SEREGE.

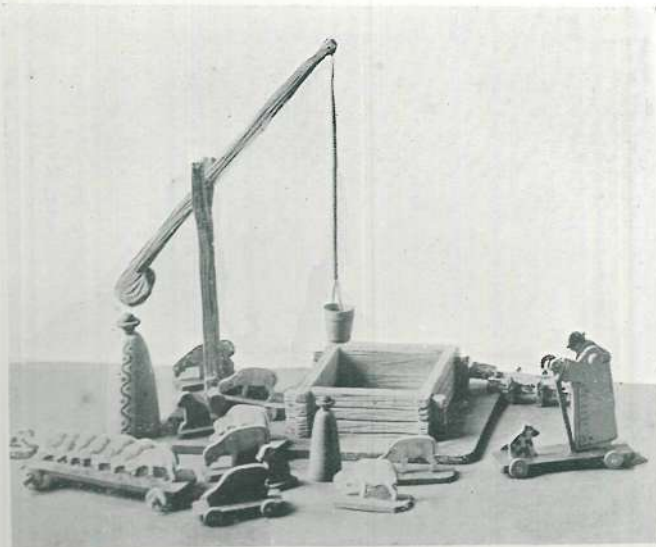


TYÜK CSIBÉKKEL.
VESZELY VILMOS

*tervei szerint készültek a hegybánya-szélaknai
állami gyermekjátékkészítő tanműhelyben.*



KARÁCSONYI KIÁLLÍTÁS



JUHNYÁJ GÉMES KÜTTAL.

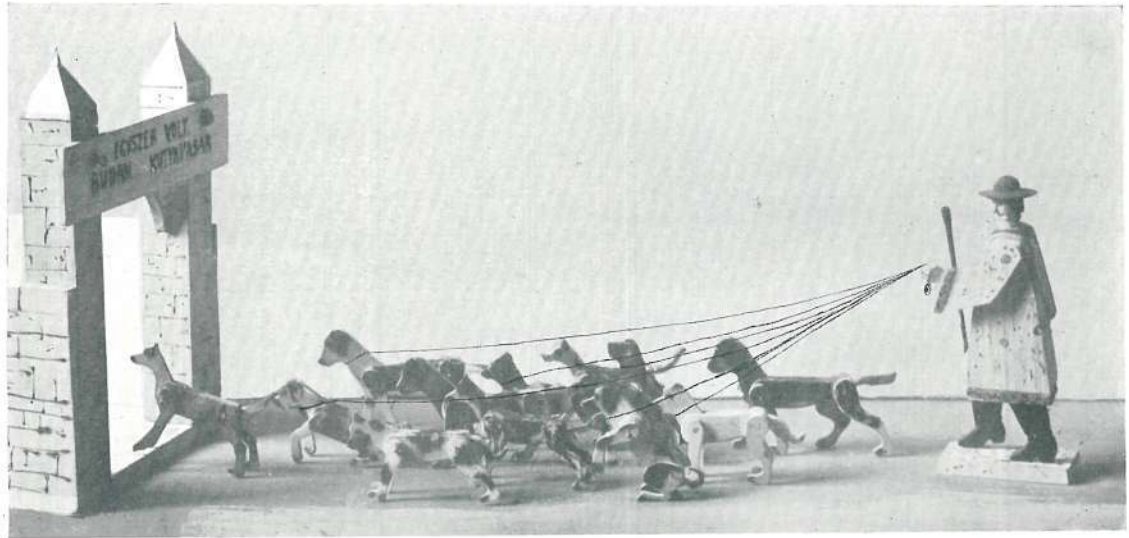


BURÍTÓ LIBÁKKAL.
VESZELY VILMOS

*tervei szerint készültek a hegybánya-szétaknai
állami gyermekjátékkészítő tannihelyben.*



KARÁCSONYI KIÁLLÍTÁS



„EGYSZER VOLT BUDÁN KUTYAVÁSÁR . . .“



VADRUCA.

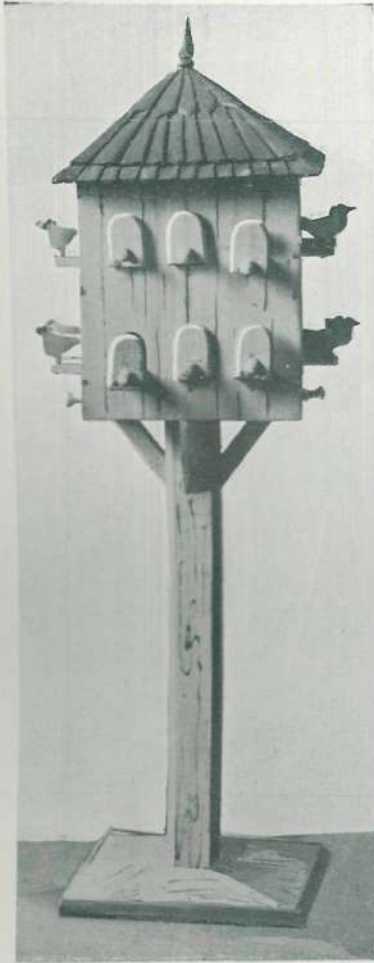


TRÓJAI FALÓ.

VESZELY VILMOS
*tervei szerint készültek a hegybánya-szélaknai
állami gyermekjátékkészítő tanműhelyben.*



KARÁCSONYI KIÁLLÍTÁS



GALAMBDŰCZ ÉS
JÁTÉKTARTÓ PADOCSKA.

VESELY VILMOS
*tervei szerint készültek a hegybánya-szélaknai
állami gyermekjátékkészítő tanműhelyben.*

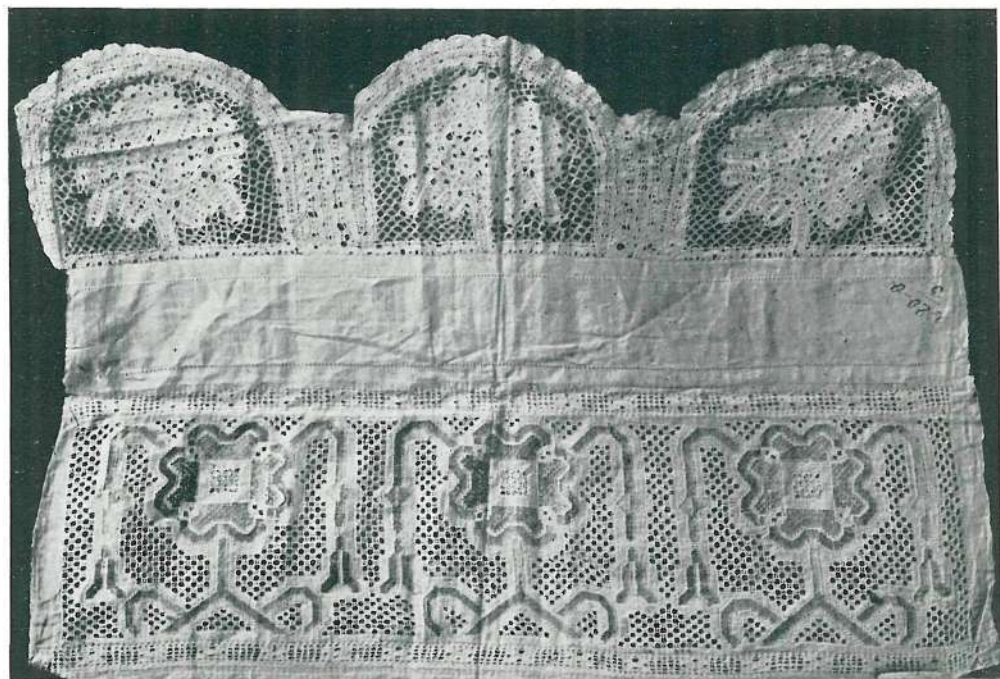


KISDEDŐVÓ MODELL.

VESELY VILMOS TERVE UTÁN.



2. SZ



GÖMÖRMEGYEI CSIPKÉK ÉS HIMZÉSEK.

1. SZ.

tartozik s nem a könyvkötő munkája. Hollandia, Olaszország, Németország a himzett kötés klasszikus földje.

Ha még megemlíjtük a karzat mentén elhelyezett keretekben látható török márványpapírokat s a XVIII. században Németországban, főleg Augsburgban készült sokféle, majd felhős, majd fal-kárpítra, majd himzésre stb. emlékeztető őrlapokat, úgy nagyjában teljes képét nyújtottuk a kiállítás anyagának.

Dr. Gulyás Pál.

GÖMÖRMEGYEI CSIPKÉK ÉS HIMZÉSEK.



GY fájdalom, kiveszésre ítéltháziiparnak igazán művészi formáit szándékozom bemutatni e cikkecske keretében.

Ha a kutató északi Gömörnek kicsiny faluiban rábukkan a népies műipar érdekesebb készítményeire, nem tudja, örvendjen-e annak a gazdagságnak, eredetiségnek, a mi a formákban megnyilatkozik, vagy búsuljon a népies ízlés elváltozásán, a régi tehnikai lassú kihalásán. Azok a munkák, a melyeket itt reprodukcióban bemutatok, nem éppen régiak, a legidősebb is csak vagy 100—150 éves lehet, de készítésüket már csaknem mindenütt abbahagyták.

Északi Gömörnek délről északra nyúló, úgyszólván csak délfelől megközelíthető völgyei már földrajzi helyzetüknél fogva is otthonát képezték oly népies műiparnak, mely egész sajátos, csak azon a vidéken ismert ornamentális motívumokat teremtett. Főképp a felső Sajó- és Csetnekvölgy falvainak vetélt (vert) csipkéire értem ezt, melyeket a gyakorlott szemű gyűjtő könnyen megkülönböztet a szomszéd Szepes- és Zólyom-megyékbeli csinálmányoktól, a Divald által ismer-

tetett laza rajzu sóvári csipkéktől pedig teljesen elütnek.

Természetesen, a csipke nem önállóan fordul elő, hanem mint szegés, rendszeren zsubrikolt díszszel is ellátott darabokon. A felső Sajó mentén, az ilyenkép díszített lepelnek rendeltetése az volt, hogy függönykép akaszszák a gyermekágyas asszony ágya körül, vagy halotti lepedőnek hímezték; a kisebbjét pedig régebben a menyasszony vette vállaira, úgy, hogy két hímeztett vége előre lógott. A mint látjuk, eléggé költői rendeltetése volt valaha az ilyen házi ékességnek s az a körülmény, hogy az életnek legfontosabb pillanatain vette elő tulajdonosa, teszi érthetővé és indokolttá azt a fáradságot, a mit tulajdonosa elkészítésére fordított.

Manapság csaknem teljesen abbahagyták a zsubrikolást és csipkeverést. Rozsnyótól északra néhány falu asszonynepe ragaszkodik ugyan még régi főkötős divatjához, s az ezeken a főkötőkön megkivánt csipkedísz foglalkoztat még néhány öreg asszonyt Alsó-Sajón és Rédiván, de zsubrikolt lepelt már nem készítenek.

Az ismertetést a csipkéken kezdem, mint a melyekben a legtöbb eredetiség található.

A legnagyobb részük egyetlen motívumnak egymás mellé helyeződéséből, ismétlődéséből áll. Az ilyen elrendezésnek tehnikai oka van. A vetéltó vánkoston előállított egyetlen motívumot tartalmazó mező könnyen fűzhető azután össze, hogy egész sort, szegélyt képezzen. A főmotívumot a csipkevetéltó vánkoston állítják elő külön, sűrű hátterét azonban sokszor horgolt sűrű háló képezi. Az ismétlődő motívumoknak igen sokféle változatát találtam. Legtisztább, mondhatni legmagyarosabb formája az, a mely közel áll a népies hímezéseken látható tulipán vagy pávatoll-virághoz (2. ábra felső csipkéje.) Igaz ugyan, hogy bemutatott példányunk csigavonalban kunkorodó szélső szirmaival szinte a lantalakra emlékeztet. Módosították ezt a virágot azután olykép,